

PRILOZI

АНА ГАЛИЋ

ХОРКХАЈМЕРОВА ПРЕДАВАЊА О ДЕКАРТУ И ЛАЈБНИЦУ

(Миодраг Живановић, *Два предавања*, Библиотека Епистеме,
Зеница, Ейдос, 2020., стр. 95)

Почетком 2020. године Удружење за филозофију и друштвено-хуманистичка истраживања Ейдос из Зенице објавило је најновији превод др Миодрага Живановића, који се преводима бави већ деценијама, па тако можете читати и професорове преводе дела Фридриха Шилера (Friedrich Schiller) из 2005., или Карла Јасперса (Karl Jaspers) из 2011. године. Најновији превод посвећен је предавањима Макса Хоркхајмера (Max Horkheimer) која је држао 1927. године у Франкфурту, гдје је обухватио период од Галилеа Галилеја (Galileo Galilei) до Имануела Канта (Immanuel Kant). Аутор се одлучио за избор само два предавања, а ријеч је о предавањима посвећеним Ренеу

Декарту (Rene Descartes) и Готфриду Вилхелму Лајбницу (Gottfried Wilhelm Freiherr (baron) von Leibniz). Аутор наводи четири разлога за избор ова два филозофа. То су: 1. Декарт је утемељивач нововјековне мисли, а Лајбниц и апстрактног мишљења што је представио учењем о монадама; 2. оба филозофа су рационалисти; 3. Декарт је саопштавао своју мисао директним говором, а Лајбниц метафорама, и 4. Декарт је био архитекта критике схоластике, а Лајбниц је критику окретао ка будућности.

Преводилац је књигу посветио Жељку Шкуљевићу, преминулом професору филозофије из Зенице. Поред два предавања о Декарту и

Лајбницу, иза којих можемо наћи коментаре и напомене преводиоца, садржај књиге чини и уводна ријеч. У уводу сазнајемо да је преводилац користио конјуктив, али и разбијао предуге реченице које су садржавале партицип презента, те да је користио и архаизме. Оно најважније, а што је можда било и најтеже за превод, јесте кориштење метафора од стране Хоркхајмера, што је преводилац означио са „глаголом језика“, оним што тај језик покреће. Кључне појмове попут повијест, историја, знаност, наука, стварност и збиља преводилац је у складу са садржинским разликама поштовао у овом преводу. Лајбницово предавање остаје непреведено до самог краја – остало је пар страница које би се могле додати, а разлог је кратки запис на који је преводилац наишао те га је инспирисао – податак да у једном дијелу Индије везиље имају обичај да на крају свог рада остављају једну фигуру незавршену. Разлог оваквог чина јесте непостизање савршенства, на чије право имају само богови.

Прво предавање започиње помињањем Декарта заједно са Галилејем и Томасом Хобсом (Thomas Hobbes), као филозофа који је заслужан за профилисање нове механике. Посматран као новатор који је окренут ка будућности, списи су му били забрањени у протестантској Холандији и у католичком свијету, међутим сам Декарт је писао да „нема цијене да би објавио иједан спис у којем би се цркви било шта замјерило и најмањом ријечју“. Из живота сазнајемо да је као младић тада примио најбоље образовање, у језуитској школи у Ла Флечу (La Fleche), а да је онда прешао у Париз. Волонтира у холандској војсци од 1618. године и тада се повлачи у осаму како би студирао математику и филозофију. Године 1629. се враћа у Холандију, одмакавши се од борби против Хугенота, грађанског рата који је тада харао по Француској. Наредних двадесет година мијењао је адресе боравка 13 пута. Његово главно дјело „Принципи филозофије“ заједно са „Расправом о методи“ и „Диоптриком“ објављују се 1637. године у Холандији.

„Медитације о првој филозофији“ излазе из штампе 1641. године. Декарт је скончао у Шведској, на позив принцезе Елизабет, од прехладе. Приликом напуштања језуитске школе Декарт је схватио да је потребно раздвојити теологију од механике, те се окреће поступку методске сумње. Рјешење ове сумње јесте спознаја егзистенције, односно свога постојања и тако Декарт долази до чврсте тачке у својој сумњи. То што мислимо и док сумњамо јесте доказ наше егзистенције, а знање које се при том спознаје мора задовољити два критерија – јасност и разговјетност. Декарт се водио разумном логиком до сада, односно у својим знаности посвећеним радовима, да би исту ту јасност и разговјетност примјењивао на доказ о постојању Бога, те објашњењу заблуда и зла које долази само преко човјека, тј. из његове хипофизе. Хипофиза јесте мјесто у којем се налази мислећа супстанца сваког човјека и уколико настане помућење, присуствујемо афектима, којих има шест: чуђење, жудња, мржња, љубав, веселост и

невеселост. Декарт на овај начин разара материјалистичко схватање. Под материјалистичким се мисли на материјалност природних знаности, а када говоримо о картезијанској филозофији рећи ћемо да је то рационализам. Након што је представио основне црте Декартове филозофије, Хоркхајмер се пита због чега и дан-данас влада велики интерес за Декартов покушај сумње и за рјешење. Разлог је јасан: „Теорија сазнања јесте покушај апсолутног важења владајућег погледа на свијет, кроз повратак на апсолутно важење у свијести појединца. Стога, имамо непрестана тражења и расправљања због ‘јасног и разговјетног’ сазнања.“¹

Након коментара и напомена преводиоца читамо предавање о Лајбницу. Преводиоцу иде на руку избор другог филозофа, јер већ на почетку свога предавања Хоркајмер говори о Лајбницовом преузимању одређених картезијанских проблема. Лајбниц је био метафизичар, утемељен у природној знаности

---

¹ Живановић, М. (2020) *Два предавања*, Зеница: Еидос (Библиотека Епистеме), 45. страна.

и математици и значајан је по обједињавању цјелине знанствених увида. Метафизика коју је и сам Лајбниц користио служила се схоластичким апаратом, уз њено истовремено материјално пражњење, али и поред тога, Лајбниц је владао укупним образовањем времена у којем је живио као и знањем сваке знаности појединачно, те је важио и за сјајног математичара, физичара, дипломату и политичара религије. Лајбниц врло рано ступа у државну службу, у Мајнцу (Mainz), са 24 године, да би већ двије године касније кренуо у прва дипломатска путовања и врло брзо доспио у средишта свих великих друштвених промјена (пријатељ војводе Јохана фон Брауншвајга (Johann von Braunschweig); угледан гост на браденбуршком двору...). Од његових дјела треба споменути само она сабрана у 40 свезака, а већу пажњу ће посветити супстанцији, односно душевноживућем јединству, психичком индивидууму. Оваквих индивидуума има бесконачно и они припадају не само човјеку, него и животињама, биљкама, а такође и анорганском свијету и

именује их монадама. Монаде су за Лајбница недјeljиви, непроторни, неуништиви центри снаге психичког и постоје на два начина: као једноставне монаде и као душе. У најкраћем, ове најједноставније монаде су нејасне и несвјесне, непраћене мишљењем, а душе, напротив, имају свијест и мишљење (при чему људске душе имају Јасвијест и имају даљњу егзистенцију и након смрти организма). Убрзо долазимо и до ноторног извода из Лајбницовог учења, а тај је да монаде немају прозора и до њихове престабилиране хармоније, а затим и до Хоркхајмеровог избора низа цитата којима покушава да одгонетне односе међу монадама и да дефинише збиљност код Лајбница. Оно повијесно у новијој филозофији јесте Лајбницово постављање активитета у монадски индивидуум, не у Богу, као што је чињено до тада. На крају је Хоркхајмер, за разлику од осталих интерпретатора који то раде на почетку, поменуо и спознајну теорију само Лајбница. Историјска заслуга Лајбница била би у његовом утврђивању основног задатка знаности – просвједи-

вања разума, не уско у виду теорије, него у додјеливању вриједности, од праксиса, односно у давању улоге сазнању као претпоставке за чињење, па се с пуним правом може означити и претечом просвјетитељства. Друго предавање, како смо поменули, прекида се у пола реченице и након превода читамо коментаре и напомене проводиоца.

Мало је оних који нису чули за Хоркхајмера и уопште критичку теорију друштва. Ова предавања ће додатно заинтересовати љубитеље не само

критичке теорије, него и начина на који Макс Хоркхајмер ваљано приступа најприје животу и биографији самих филозофа, њиховом цјелокупном опусу, а на крају и њиховим филозофским проблемима. Неријетко ћемо у изучавању историје филозофије наићи на пропусте у наведеним ставкама када је у питању представљање најважнијих имена у филозофији, а кроз овај превод ћемо стећи квалитетан увид најприје као они који се подучавају, а онда и као они који ће подучавати.